

LUCIAN GIURCHESCU

Transcriere fidelă sau „contemporaneizare“?

Deși, personal, prefer Chirițele lui Alecsandri versiunilor ulterioare, nu mă pot împiedeca să recunosc că nu un simplu bîzdic a determinat, în două rînduri, oameni de teatru să procedeze la revizuirea năstrușnicelor aventuri ale nurliei isprăvnicese.

Cu tot respectul ce-l purtăm primului „clasic“ teatral moldo-valah, sîntem obligați să nu închidem ochii în fața stîngăciilor, în fața naivităților, pe care, dacă istoria literară le poate consemna cu îngăduința ce-o manifestă inteligența față de un act de cîtorie, spectatorul contemporan nu are nici un motiv să le guste integral.

Deci, iată, indirect formulată, întrebarea: respect sau libertate? Transcrierea fidelă sau contemporaneizare?

Ce simplă pare controversa, la prima vedere. Parcă ar fi vorba de mini sau maxi-jupă! Optăm și totul e în regulă. Vrem o Chiriță autentică? Poftim textul Alecsandri. Vrem o Chiriță de azi? (Să fim sinceri, din păcate ele nu s-au săvîrșit odată cu cea din balon). Îl avem pe Mușatescu. Pe Mușatescu asezonat de Horea Popescu. Sau... (de ce nu?), confectionăm noi înșine straie noi familiei Birzoi.

Gîndindu-mă mai bine, ajung la concluzia, discutabilă, fără doar și poate, că în cazul veselului Alecsandri asta și e soluția. Orice am spune, n-avem de-a face cu o capodoperă. Și nu e nici o rușine pentru literatura română acceptarea unei asemenea afirmații, la îndemîna elevului dintr-a opta.

Pentru cei sinceri sau ipocrit-mirați voi reaminti adevărul după care, noțiunea de clasic nu însumează, obligatoriu, pe cea de clasicism¹. Mai mult, chiar, abuzăm de primul termen, egalizîndu-l cu „acceptat“, „adjudecat“, creînd astfel, confuzii între faptul istoric (valoros fără îndoială, dacă e privit numai din acest unghi), și faptul estetic, ce nu ține de un început sau sfîrșit, ci de o permanență.

Într-un recent articol apărut în „România literară“, Dorel Dorian, vorbind de cîțiva regizori, îi numea autori. La o zi distanță,

¹ Obișnuim să numim clasici pe artiștii ce au însemnat ceva în trecutul nostru literar-artistic. E o exagerare, dar ce să-i faci, s-a transformat într-un soi de accepțiune, la îndemîină!

italianul Paolo Magelli, (realizator al unor montări Pirandello și Machiavelli, la Cluj și Craiova), susținea în coloanele „Contemporanului” teza dreptului directorului de scenă de a „dispune” de text, ca autor de spectacol, deci ca autor de „fapt artistic”, în folosul contemporaneizării mesajului dramaturgiei.

Primul consemna o realitate. Cel de al doilea un crez. Importantă nu e descoperirea, ci afirmarea unui dat concret al teatrului zilelor noastre (și oare ce ne îndreptățește să credem că e vorba doar de un atribut al lui azi, și nu și de unul al lui ieri?)

Spectacologia modernă tinde, dacă nu spre o independență completă, (ceea ce ar fi cel puțin stupid!), în orice caz spre o autonomizare, o normală recunoaștere a faptului teatral, drept creator. Nu discut valoarea sau nonvaloarea unor producții gen Oh, Calcutta! Numele unor scriitori de primă mână pe lista autorilor de scheciuri, ne face însă să înțelegem că dramaturgi cu serioase „state de serviciu”, (dacă memoria nu mă înșală e vorba chiar și de un „Premiu Nobel!”), acceptă o asemenea concepție (mă refer nu la conținut, ci la modalitatea de expresie scenică).

S-ar putea replica, fără doar și poate, că un scriitor în viață are dreptul de a-și oferi unele texte, drept pretexte realizatorilor, fapt des întâlnit în genul revuistic, dar că, aceste exemple, nu îndrituiesc pe nimeni să profaneze moștenirea culturală, scriitura, ideile marilor înaintași.

De acord. Dar aici intervine nuanțarea, elementară unealtă de judecare — atât de des ignorată în practica jurnalieră —, care are capacitatea de a discerne între păcatul de moarte și cel pardonabil, care, nu rareori, demonstrează, prin analiza antidogmatică, că nu puține sînt păcatele aparente, ce devin adevărate greșeli, nu prin contestare, ci prin acceptare.

Amalgamul formă-fond, (scuzați primitivismul expresiei, dar vreau să folosesc, deliberat „noțiuni” curente, chiar dacă ele sînt de un schematism strigător la cer), ne induce adeseori în eroare. Deși protestăm cînd simțem asemuții, abonaților Comediei Franceze, de-acum trei decenii și mai bine, ce nu puteau gusta tragedia clasică franceză, decît

după finalizarea finalului alexandrinilor cu ciocăniturile grațioaselor lor bastoane, ne indignăm în numele lui Caragiale, cînd Bănică își spală picioarele înainte de a părăsi frizeria lui Nae Girimea.

Procedul poate fi discutat, dar fondul chestiunii „stimabile” nu-i acesta.

Ne place sau nu, orice operă îmbătrînește. Nu ca fond de idei, nu ca poezie dramatică, nu ca înleștare de interese antagonice, ci ca detalii, ca trimiteri directe, ca mijloace de transmitere a umorului atît de legate de realitatea momentului creației scriitoricești, ca insistare asupra unor amănunte sau mode, de neînțeles pentru cei de azi, (nu mă refer, doamne ferește, la specialiști!), și mai ales ca fel de reprezentare.

Cam asta ar fi, după părerea mea, cheia discuției „respect-libertate” față de clasiți. Disjunția, între esențialul ideii și efemerul prezentării.

Montînd cu ani în urmă Doi tineri din Verona, de acord cu Mihnea Gheorghiu — traducătorul textului shakespearean, am inversat ordinea interludiilor comice, am reactualizat vorbele de spirit, am întrebuițat tehnica simultaneității unor scene. Rezultatul? Un nesperat succes de public și de presă. Un spectacol ce nu disimula hazul frust al dramaturgului din Stratford, chiar dacă el a supărat urechile prude. La cîtiva ani distanță, m-am întîlnit cu un alt mare înaintaș (de dată mai recentă, ce-i drept), Pirandello. Henric al IV-lea era socotit drept un genial monolog și era interpretat ca atare. A merge pe această linie era curată sinucidere. Spectatorul de azi nu mai era asaltat de teoriile dedublării personalității, de discuțiile pasionate aparentă-esență, de controversele legate de stabilirea sau imposibilitatea stabilirii adevărului obiectiv. Trecuse peste el un război — cataclism, trăia schimbări violente care îl îndepărta de speculații cu iz de laborator, chiar dacă ele conțin în parte, preocupări majore. Drama lui Henric, pentru a putea fi nu numai înțeleasă, ci și acceptată, trebuia inclusă într-un cadru posibil, într-o lume concretă, într-o interdependență de reacțiile celorlalți. Se împunea deci, primo: un transfer al personajelor secundare, (replicanți de drept, în montările anterioare) în sfera personajelor-caracter; secundo: o transpunere a lucrării din planul speculației cerebrale, în acel al tragi-comediei vieții. Trădam pe Pirandello? Nu cred. Îi oferim o haină contemporană, (Una. Nu singura!), elocventă, posibilă, în care meandrele gândirii, atitudinii, lui Henric primeau un plus de verosimilitate, iar

drama se sublinia prin însăși alternanța — contrast cu lumea înconjurătoare, lume frivol-formalistă, lume de ființe, însă nu de fantoșe!

Ambele spectacole, reputele drept interesante, dar cu puțină priză la public (cei ce vor să mă combată, sînt rugați să cerceteze mai întîi statisticile și apoi să pornească la bătaie), s-au dovedit actuale, implicit perene (nu e nici un paradox), și prin aceea că au reușit să suscite interesul cumpărătorului de bilete, peste toate așteptările. Pirandello concura cu succes un Robert Thomas, Shakespeare, pe bulevardierii autohtoni.

Îmi îngădui o paranteză. La finele stagiunii defuncte, cînd nu puțini au fost cei alertați de succesul divertismentului, exemple de mai sus ar fi putut da de gîndit. Ele confirmă afirmația, după care într-un teatru ce nu tînde să se transforme într-o întreprindere pur comercială (deși unele prevederi încearcă să impună, pe nesimțite o astfel de „orientare“), Beckett nu va fi alungat de Roussin, Shakespeare de... prefer să completați dv. locul rămas liber. Cu o singură condiție: înțelegere contemporană, ce presupune, implicit calitate.

Nu! Problema contradicției, respect-libertate e de fapt o falsă problemă, atunci cînd ne referim la artiști, la veritabili profesioniști. (Ceilalți? vorba unui cronicar, nu sîntem obligați să ne ocupăm de accidente ce au propulsat pe scenă persoane ce abia își justificau prezența în stal). Succesul lui Brecht, de exemplu, pe scenele noastre se datorează tocmai unui asemenea iconoclastism formal. Atît timp cît teoriile „brechtologice“ au fost considerate sacro-sancte, poetul german trecea drept un plicticos cu pretenții. După Swejk, Cercul de cretă caucazian, Ascensiunea lui Arturo Ui, Opera de trei parale, Disparația lui Galy Gay montări personale, antimodel, el și-a dovedit nu numai atractivitatea, ci, ceea ce e mult mai

important, puterea de înfrînire prin idee, prin modul de a o pune în circulație. Dar Caragiale? N-a redevenit după cele Cinci schițe, după noul D-ale Carnavalului, subiect de polemică? Exact postura ce-i convine incisivului satiric, al cărui mesaj se desfășoară plenar, contemporan, doar într-un climat de discuție.

Cu Büchner, treaba a fost ceva mai simplă. Lipsind prototipul sclerosat de trecerea anilor, ne-am putut bucura în liniște de Danton, Woyzeck, Leonce și Lena. Lucru ce nu s-a întîmplat cu Grima și pedeapsa dostoevskiană, unde, altă prejudecată, nu mai puțin rizibilă, era cît p-aci să acrediteze teoria non-adeziunii la scenă a romanului (sau romanelor). Ca să nu mai vorbim de un mai vechi Marivaux al celor de la Piatra Neamț, care a șocat prin vioiciune, prin vitalitate tinerească sau de Cum vă place, întîmpinat la debut de un discurs funebru, de o excomunicare scolastică.

A pleda pentru libertatea față de clasiți, nu înseamnă a pleda pentru libertinaj. Deși și aici trebuie o deosebită grijă în cîntărirea exactă a cuvintelor. În lipirea etichetelor. Nu de alta, dar atunci cînd se declară deschis intenția, nu e nici o nenorocire pornirea de la o idee și fabularea personală pe marginea ei, colajul de texte clasice sau prelucrarea actualizatoare.²

A pleda pentru libertatea față de clasiți, e similar cu a constata că fiecare epocă cere ceva al ei și numai al ei, că evoluția mijloacelor de expresie implică nu denaturarea, ci perpetua revalorificare.

² Un rău obicei, pornit tot de la falsa înțelegere a respectului ne face, ca pe afișe să înlocuim din prudență, cuvîntul prelucrare cu cel de versiune românească sau, pur și simplu, versiune. Ar fi cazul să renunțăm cu toții la această inutilă ipocrizie.

